

Eredetmonda, két tételben

Beszélgetés Mezey Katalinnal

1943. május 30-án született Budapesten. Felsőfokú tanulmányait az ELTE BTK magyar–népművelés szakán végezte. Tagja a Kilencek költőtársaságnak, versei szerepeltek az *Elérhetetlen föld* című, csak nagy nehézségek árán 1969-ben megjelentetett antológiában. Dolgozott tanárként, népművelési előadóként, újságíróként. Irodalom-szervezői munkássága is jelentős: kezdeményezte az Írók Szakszervezetének létrehozását, majd titkára volt. Közel harminc éve az Írószövetség elnökségének tagja. Az Írók Alapítványának és a kortárs magyar és európai írók műveit megjelentető Széphalom Könyvműhelynek alapítója és vezetője. 2004 óta a Magyar Művészeti Akadémia tagja, 2011-től Irodalmi Tagozatának vezetője. 1990-től a Sárovaron évente megrendezett, és az egész Kárpát-medencére kiterjedő Középkolós Irodalmi Pályázat és Tábor egyik szervezője. 2015-ben Kossuth-díjat kapott.

– *Beszélgetésünk apropója a Magyar Napló Kiadónál Ajánlott énekek címmel megjelent új könyve, összegyűjtött verseinek kiadása. De kérem, kezdetnek meséljen a családjáról. Honnan jön a költő?*

– Olyan családból származom, amely mondhatni, hogy Magyarországon négy sarkából verődött össze. Ha felsorolom nagyszüleim szülőhelyét, érthető lesz ez az állítás: Mezey nagyapámé a Solt megyei Mária-házapuszta, nagyanyámé a mátyusföldi Nádszeg, Somogyi nagyapám Nagykállóban született, Szatmár-Németiben nőtt fel, anyai nagyanyám pedig pesti születésű. A dédszülők révén hozzájön a felsoroláshoz Kalocsa, Apostag, Szeremle, a felvidéki Eperjes, az erdélyi Szamosújvár és a délvidéki Pélmonostor. Mezey/í ágon földművelők, kisiparosok, gyári munkások, Somogyi ágon iparosok és értelmiségiek voltak a felmenőim, de volt köztük művész és tudós is. Voltak jómódúak és voltak szegények is. Sok balsors és sok jószerencse, minden megtörtént ebben a családban, amelynek tagjai mindig sokat dolgoztak, ha kellett,

összetartottak, megvédték egymást, és mindent megtettek a gyermekeikért. Érdekes, hogy anyám, nagyanyám, dédanyám, három egymást követő generációban egy-egy nagyon szegény, de nagyon tehetséges és jóra való férfiba lett szerelmes, és családjuk akarata ellenére kitarítottak választásuk mellett egész a házasságig. Anyai dédapám kamaszfiúként Szeremléről mezítláb gyalogolt fel Pestre, később ő lett családunk leggazdagabb tagja, bankhivatalnok, pénzügyi szakember. Legidősebb lánya mégis a félárva molnár-ivadékot választotta férjének, aki tizennyolc évesen nincstelen, de szépreményű zongoristaként jött tanulni Szatmárból Liszt és Erkel Zeneakadémiájára, majd – épp nagyanyám kedvéért – orvosi diplomát szerzett, és praxisa mellett az egyik első magyar népegészségügyi közíró lett, ő tartotta például az induló magyar rádióban az első orvosi ismeretterjesztő öt perceket. De ő volt a kezdeményezője, szerkesztője és egyik szerzője a ma raritásnak számító, *A család egészsége* című enciklopédikus ismeretterjesztő kötetnek is, amely

a két háború közötti években számos kiadást ért meg. Évtizedeken át szerkesztett egy népegészségügyi folyóiratot is, amelyet maga alapított, maga adott ki, sok cikkét ő írta. A folyóirat-kiadás akkoriban is kockázatos vállalkozás volt, az előfizetők számától függően hol kisebb, hol nagyobb ráfizetésekkel járt. Édesanyámat, aki anyjának-apjának már gyermekként is támasza volt, nagyapám mindenben szellemi társának érezte. A „szegények orvosaként” kapcsolatban állt a pesti művészvilággal is, a Fesztyektől, a pályakezdő Rippl-Rónaitól kezdve számtalan festő, szobrász járt a rendelőjében.

Anyáim, nagyanyáim tehát generációkra visszamenőleg az anyagi javaknál többre tartották az emberi-erkölcsi értékeket. Ez olyan örökség, azt hiszem, amire nemcsak lehet, de kell is építeni.

– *Beszéljen az édesapjáról is.*

– Apám kilencéves volt, amikor meghalt az édesapja. Ezt követően, 1913-ban a rákosfalvi albérletből Pestre költözött a család, mert özvegy nagyanyám öt gyermekével lakást kapott a Ganz-MÁVAG

Anyai nagyapám, 1900-as évek eleje

Kolóniában kazánkovács nagyapám volt munkahelye, a MÁV segítségével. Apámat mint szegény sorsú, jó tanulót felvették a Gaál Mózes vezette tisztviselőtelepi gimnáziumba, amelynek határozott célkitűzése volt a tehetséges munkásgyerekek beiskolázása. A hatodik osztályba még beiratkozott, de 1918 szeptemberében spanyolnáthában meghalt az édesanyja, tizenöt évesen kenyérkereset után kellett néznie, annál is inkább, mert a paraszti sorban élő vidéki rokonok nem jelentkeztek az árván maradt gyerekekért. Apám már korábban is, hogy segítse a család ellátásában édesanyját, aki a Kolónián takarítónő volt, diákként a népligeti kertészetben dolgozott. Amikor abba kellett hagynia a tanulást, itt kapott munkát, itt szerzett kertészegédi képesítést is. Az öt testvért jólelkű családoknál, illetve árvaházakban helyezték el. El is kallódhattak volna a húszas évek pesti apokalipszisében, ehelyett mindannyian szakmát tanultak, és nincstelenségük ellenére megállták helyüket az életben. A katonaság-

nál kitűnt, hogy apámnak kitűnő adottságai vannak a sporthoz, előbb jó futónak, majd ügyes síelőnek bizonyult: annyira, hogy a húszas évek közepétől sífutásban és az északi összetettben is a magyar mezőny egyik legjobbja volt – noha a síelés akkoriban kifejezetten úri sportnak számított. Felnőtt fejjel, negyvenévesen érettségizett le, épp akkor, amikor én születtem. Gyermekként gépészmérnök szeretett volna lenni, ami nem csoda, hiszen korán meghalt édesapja is a gépek nagy szakértője volt, Solton élő testvérei részére „masinát”, cséplőgépet épített. Apám is minden szerkezethez értett, intelligenciája, humora, olvasottsága, öregkoráig kitartó széleskörű érdeklődése és istenhite sem volt átlagos.

Anyám is kicsi korától feltűnően jó eszű gyerek volt, jó tanuló, aki rengeteg memoritert tudott, egész életünkben hallgathattuk: ontotta magából a latin közmondásokat. Németül és franciául is írt, olvasott, beszélt, emellett kitűnő szakember és háziasszony volt. Érettségi után a Kertészeti Intézetbe

ment, 1925-ben okleveles kertészként kapott diplomát. Ez a szakma a saját választása volt. Haláláig az volt a véleménye, hogy Magyarországot csak az agrárértelmiség mentheti meg, virágoztathatja fel. Hatvanéves korában továbbtanult, és kertészmérnöki végzettséget szerzett. A szakmáját minden pátosz nélkül, elkötelezetten szeretete, csodálta a természetben működő teremtő zsenialitást, hálás volt, hogy sikeresen együtt tudott működni vele. Apámban találta meg azt a valakit, akihez igazodni tudott, akit szeretett és tisztelt. 1937-ben házasodtak össze, ez anyám második házassága volt. Első férjét az Intézetben ismerte meg, ő is kertész volt, ő is szegény családból származott, de ő más útját választotta a boldogulásnak, mint apám. Az ismert nagytőkés Mauthner család egyik tagja volt a főnöke, jó barátok lettek, együtt merültek el Budapest éjszakai életében. Anyám végül elvált tőle, és 34 évesen házasodott össze apámmal. Első három gyermekük magzatkorban elhalt, bátyám volt az első 1942-ben, aki megszületett, aztán '43-ban én. Édesanyánknak életmódot kellett váltania ahhoz, hogy várandósságait ki tudja hordani. Addig naponta csak 4-5 órát aludt, későn feküdt, korán kelt. Orvosa tanácsára kialudta a napi nyolc órát, és megszülettünk. Apámhoz hasonlóan jó fizikai adottságú, magát a munkában soha nem kímélő ember volt: 87 éves koráig, egészen addig, amíg testileg képes volt rá, kertészkedett, dolgozott a gyümölcsösében. Úgy fogott az agya, mint a tűz. Apám megfontolt ember volt, ritkán szólalt meg, de akkor oda kellett figyelni rá. Anyám – apámon kívül – senkit sem respektált, és soha nem tett

lakatot a szájára, őszintesége nem egyszer volt bántó és kellemetlen, sőt, elfogult. De legalább utólagosan dolgozott benne a kontroll, igyekezett jóvátenni, ha megbántott valakit.

Nem voltak könnyű emberek a szüleim, elég sok konfliktusunk is volt egymással, talán mert én sem vagyok könnyű ember. Ezzel együtt alapvető, meghatározó máig is számomra ez a család.

– *Miután már pár éve együtt dolgozunk, tudom Önről, hogy erős hite is segítette a nehézségek legyőzésében, amiben volt része elég.*

– Anyai nagyanyám házában nőttünk fel, valójában ő nevelt minket. Hat elemijével nem volt értelmiségi, de orvosfeleségként sok mindent megtanult. Igazi családanya volt. A Váci utcai angol-kisasszonyokhoz járt iskolába, itt találkozott az elkötelezett istenhittel. Aztán nagyon fiatalon férjhez ment, Somogyi nagyapám pedig nem volt vallásos ember. Nagyanyám 1913-ban, azután tért meg véglegesen, miután első három gyermekük meghalt. A Szent Szűz segítette át őt azon a mély depresszió, amit ezek a tragédiák váltottak ki benne. Haláláig skapulárét viselt, hajnali fél ötkor már ott ült az ágya szélén, és mondta a Rózsafüzért. Édesanyám viszont „modern” keresztény volt, ebben édesapját követte, aki a századelő minden szellemi kalandja iránt érdeklődő, világi ember, koncertjáró, nagy operarajongó volt. A mondását, hogy – *„Hegyét letről, templomot kintről, kocsmát bentről”* – nagyanyám fejszólva idézte, hozzátéve, hogy pedig nagyapa alkoholt véletlenül sem fogyasztott. A már említett népegészségügyi könyvében nagyon komoly fejezet található az alkoholizmus veszé-

Anyai nagyanyám első kislányával, 1901

lyeiről, ami már az ő idejében is elterjedt betegség volt. Panteista hit, lovagiasság, határozott erkölcsi tartás és nagy közösségi felelősségérzet jellemezte. Nem a kereszténység nevében, hanem saját sorsa tanulságaként volt a szegények és a magyarság iránt elkötelezett ember. Végül is ezek az elköteleződések tartották össze a családukat.

Ez volt az a környezet, amiben felnőttem, kaptam életmintákat az istenhithez. Mégis, amikor 18 évesen egyetemre kerültem, megpróbáltam mindezzel szembehelyezkedni. Szüleimmel ekkortól nagy konfliktusaink voltak. Ők 1961-ben, amikor én egyetemre mentem, már 58 évesek voltak, idősek ahhoz, hogy tőlem a késő-kamasz attitűdöt elfogadják. Apám nem tudta elviselni, hogy anyámmal állandóan veszekszünk. Én persze nem veszekedtem, csak mentem a ma-

gam útján, ami akkoriban nem volt túlságosan koncepciós. Józán és határozott anyám számára ez épp elég okot adott a veszekedésre. Hosszú időbe tellett, amíg visszataláltam hozzájuk.

– *És hogyan voltak a kezdetek? Honnan ered a költészet iránti elkötelezettsége?*

– Tizenegy éves voltam, amire emlékszem, hogy az első verset kigondoltam. Fejben, éjszaka. Tél volt, apánk elment sípályát építeni a Bükkbe, nagyon hiányzott, ez indított arra, hogy egyik éjszaka kigondoljak egy imádságszerű, nyolcsoros kis verset. '56-ban Vörösmarty stílusában a forradalom bukásáról írtam keserves költeményeket. Nyolcadikos koromban, 1957 tavaszán már elhatározottan költő akartam lenni.

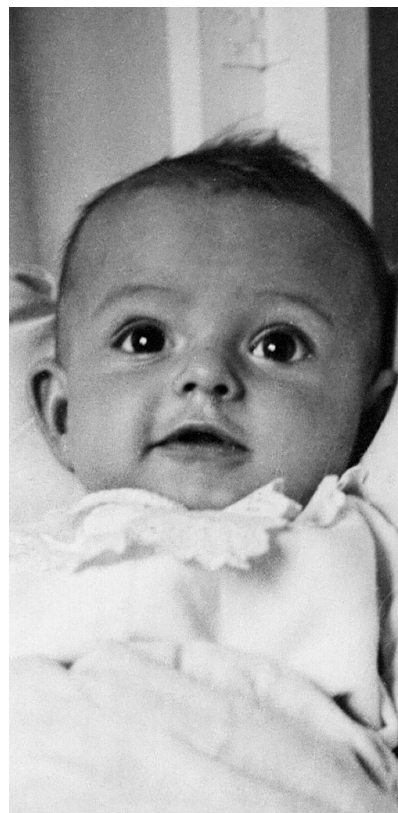
Édesanyámnak kitűnő könyvtára volt, csupa magyar klasszikus, amiket még gimnazista korában

Édesapám, 1930 táján

Édesanyám érettségi képe, 1921

Néhány hónaposan, 1943

a nagyapjától kapott zsebpénzből vásárolt. Később megvette a népi írók köteteit is. Ott volt minden Móricz- és Gárdonyi-regény, sok Sinka, és az Erdélyi Szépmíves Céh összes könyve. A halinások is. Amikor bátyám – még iskolás kora előtt – megtanult olvasni, anyám a kezébe adta a teljes *Toldit*, hogy valami gyereknek valót olvasson. Odaadta a három, féltett, vörös és aranyozott, díszkötésű kötetet. Az egyik első versélményem volt ez, a mai napig előttem van. Napközben mi is a kertészetben voltunk anyákkal, ott olvasta bátyám a *Toldi szerelmét*. Én meg unatkoztam, és nyaggattam. Anyánk megparancsolta neki: „Olvass hangosan, kisfiam, akkor majd abbahagyja a húgod a nyafogást!” Bátyám mérgében kikereste nekem azt, hogy miért nem nőül meg Toldi: olvasni kezdte azt a részt, amikor Toldi a házasságról, Piroskáról beszél. Hogy a nők foly-

ton nyikorognak, mint az ajtó saroka. El voltam a verstől bűvölve. Máig látom magam előtt a verssorokat a szép sima, famentes papíron. Tehát anyám könyvtára volt gyermekkori olvasmányaim forrása.

Amikor iskolába kerültem, természetesen ott is tanultunk verseket, ezek is ragadtak rám. Emlékszem, valami traktoroslányról szólót is megtanultam, valószínűleg Juhász Ferenc versét. A szüleim barackot nyomtak a fejemre: – Jól van. Ezt bent az iskolában mondjad!

De az első irodalmi hatások még a *Toldinál* is korábban értek, amikor anyám esténként felolvastott nekünk a *Süss fel Nap!* című folklórgyűjteményből. Vas Laci meséjében magamra ismertem. Ebben mondja a sárkány: „*Tudtam, tudtam, Vas Laci, amikor még meg sem születél, hogy nekünk meg kell harcolni.*” Úgy éreztem, hogy én vagyok ez a Vas Laci. Ezek az

élmények engem az irodalom felé vezettek, de a bátyámat például nem az irodalom felé indították el. Nagyon korán megmutatkozott mindkettőnk alapvető érdeklődése. Attól kezdve, hogy megtanultam olvasni, zömmel olvasással töltöttem a gyerekkoromat. Amikor elvették a kertészetet, annyit betegeskedtem, hogy év végén külön vizsgát kellett tennem. Valószínűleg az okozta, hogy ettől kezdve kevesebbet voltunk a szabadlevegőn. Odáig minden nap, amikor hazamentünk az iskolából, a kertészetbe mentünk. Folyamatosan a szabadban voltunk. Amikor bekerültünk a négy fal közé, minden létező betegséget megkaptunk, akkor szoktam rá végképp az olvasásra. Másodikos koromban számarköhögéssel kéthetes karantént rendelt számomra az orvos, anyám pedig odaadta nekem Petőfi összes költeményeit, hogy ne unatkozzam. Már ekkor nagy hatást

tett rám, megborzongtam a *Jövedőlést* vagy a *Sors, nyiss nekem tért* című verset olvasva. Volt egy-pár gyerekkönyvünk is, ami átment a családi szűrőn, mint pl. Károlyi Amy *Körhinta* című mesekönyve, vagy L. Fittler Vilma *Saláta Sárája*, ezekre is jól emlékszem. Szerintem is nagyon fontos, hogy a gyereknek ne legyenek hamis művészi élményei, mert ebben a korban minden nagyon erős hatást gyakorol a képzeletére. A rossz is, a giccses is.

– *Tehát Önöknél is működött a kettős nevelés?*

– Messzebből kezdeném: apám, anyám, nagyanyám – de nagyapám is, akit én kevésbé ismerem, mert 1946-ban meghalt –, átérték az ún. Tanácsköztársaságot, aminek következtében meggyőződéses antikommunisták lettek, abszolút azzá tette őket a kommün. Nagyapám szociálisan gondolkodó ember volt, akkoriban az újpesti hajógyárban üzemorvosként dolgozott. A megalakult munkástanács őt hazaengedte, három másik orvostársát viszont „kezelésbe akarták venni”, mondván, hogy munkásnyúzó. Nagyapám úgy döntött, hogy akkor ő sem megy haza. Őt is ugyanoda vigyék, ahová a három kollégáját. Végül valamennyi orvost elengedték. De egyes, lenini-fiúvá lett hajógyári munkások később felkeresték nagyapát, úgymond beteghez hívták. Valójában lenini-fiúk által őrizetbe vett emberek brutális megkínzásánál kellett volna orvosként segédkeznie. Rosszul lett, így hazaengedték. De legközelebb is eljöttek érte, ekkor eljátszotta, hogy súlyos beteg. Szinte az egész kommün alatt betegnek mondta magát, nehogy megint elvigyék.

Apám katonaként, a II. világháború idején többször járt a Szovjet-

unióban, látta az ottani nyomort, a kifosztott falvakat, a leromlott városokat. Hogy egy embernek két négyzetméternyi lakhelyet utaltak ki, hogy Kijevben éhínség volt, közben pedig a pályaudvaron, a hó alatt zsákhegyekben állt a gabona. Apám nem tűrte, hogy a szocializmus bármilyen nyomdai terméke bejöjjön a lakásunkba (a Népsportot kivéve). Egyszer a bátyám hazahozott az iskolából egy Pajtás újságot, mert volt benne egy írás és rajz a kételtű emberről. Apám nagyon leszidta. – De benne van a kételtű ember, aki a víz alatt is tud élni. – Az egészről egy szó sem igaz! Hazugság, hazugság az utolsó szóig! Mit képzelsz, írnak ezek olyasmit, ami igaz?! – Akkoriban szinte csak orosz filmeket játszottak, amelyekben a katonák nem is töltöttek, csak lőttek. Minden orosz film arról szólt, hogyan győztek a háborúban. Szüleim soha nem mentek, minket sem engedtek el a filmet nézni. Kivételt képezett a *Micsurin*, amit az iskolában vetítettek, és amit a szüleim is megnézték. Színes film volt, elismerték, hogy szép, de szakemberként úgy tartották, hogy tele van hazugságokkal. Valószínű, igazuk volt. Hálás vagyok azért, hogy csak a minőséget engedték közel hozzánk. Ma is képtelen vagyok rossz filmet nézni. Krimiket sem, öt perc után elegendem van, kivonulok vagy lekapcsolom a tévét.

Az egész családom egységesen állt szemben azzal a korszakkal: nem külön apám, anyám, nagyanyám vagy Ancsur nénénk, hanem mindannyian, és ez be tudta tájolni az embert, meghatározó volt mind a kettőnk számára. Bátyám neutronfizikus, 1972-ben ösztöndíjjal kiment Franciaországba, azóta folyamatosan külföldön él.

Amikor a '90-es években kezdett gyakrabban hazajárni, akkor jöttem rá, hogy mindenről hasonlóan gondolkodunk.

A kettős nevelés nem hagyott bennem rossz emlékeket, mert nem tiltás, inkább cinkosság volt: – Ezt nem mondjuk el másoknak... és abból, amit odakint hall az ember, minden hazugság. 1956 élménye végképp meghatározó volt, amikor annak ellenére, hogy szüleim nem reméltek semmit, a rádió mellett velünk együtt szinte végigzokogták a tizenkét napot. A forradalom egy rövid időre, 3-4 napra büszkeséget, felszabadultságot, aztán pedig végzetes törést jelentett. Budán, ahol éltünk, nem voltak forradalmi cselekmények. A Széna téri eseményekről tudtunk, és november 3-án, amikor elhallgattak a fegyverek, apám bevitte bátyámat motoron a városba, hogy megnézze a történelmet. Másnap, 4-én vitt volna engem is. De erre már nem került sor, én már nem láttam a forradalmi várost, csak annyit tudtam, amennyit a bátyám elmesélt. Hosszú időn át hallottuk a folyamatos ágyúdörgést, láttuk a torkolatűzek villogását a pesti égbolton, és láttuk, hogy az Országos Levéltár kigyulladt, és szikracsokrokat lövellve az égre, napokig égett. Az oroszok kilőtték. Anyám azt mondta, hogy most minden elég. Elég az ország múltja.

– *Berzsenyihez való vonzódása már első kötete verseiben érződik. Volt-e más irodalmár is a családjukban?*

– Nem, nem volt. De azon a könyvhéten, amikor születtem, jelent meg Berzsenyi Dániel összes verse, amit édesapám születésem alkalmából megvett ajándékba az édesanyámnak. Bele is írta, ott

Janival, Matyival, Katikával, 1977

a dátum a kötetben, a születésnapom. Ezért lett kedvencem Berzsenyi, pedig nem értettem verseiben a sok mitológiai utalást, hiszen mi a szocialista tantervnek köszönhetően már nem rendelkezünk görög–római műveltséggel. 14 éves koromra már anyám összes könyvét kiolvastam. A klasszikus magyar irodalom javát. Amikor végeztem Vörösmarty rémdrámáival is, elkezdtem járni a Török utcai könyvtárba. Ott kerültek a kezembe Balzac *Az emberi színjáték* című regényfolyamának kötetei. Elhatároztam, hogy az összes Balzacot, amit csak találok, elolvasom. Később megszerettem Walter Scott, Jack London, de Mark Twain regényeit is. Ami időm volt, azt én olvasással töltöttem. Édesanyám mondta egyszer, amikor valami nagyon izgalmasat olvastam, és hiába hívtak, nem mentem vacsorázni: „Most értem meg, mit jelent az, hogy valakit megrontanak a könyvek.” Szerintem persze nem ezt jelenti ez a mondás, hanem a káros, rossz könyvekre vonatkozik, de tény, hogy nagyon lekötött és kiszakított a családi életből az olvasás. Bátyám állan-

dóan Merklinből épített mindenféle bonyolult gépezetet, vagy matematika példákat fejtett, én pedig állandóan olvastam. De persze sok mást is csináltunk. Apám nagy evezős is volt, amíg a Duna be nem fagyott, minden vasárnap evezni mentünk. Télen pedig, ahogy leesett a hó, mentünk a Harangvölgybe vagy a Normafához síelni, amihez ugyan nekem nem füllött a fogam, de azért mentem.

– 1969-ben az *Elérhetetlen föld* című antológiában jelent meg először egy ciklusra való verse.

– Így van. Irodalmi indulásom egyébként Nagy Lászlóhoz kötődik, ő jelentette meg 1963 augusztusában az *Élet és Irodalomban* három versemet. Ő tanácsolta azt is, hogy vigyem át a Szépirodalmi Kiadótól a kötet-kéziratomat a Magvetőhöz, amikor odahívtak, mert a Szépirodalminál akkor már jó ideje elfeküdt, noha eredetileg Juhász Ferenc ösztönzésére került hozzájuk. De aztán a Magvetőnél is megvárakoztattak. Csak 1970-ben jött ki végre első verseskönyvem, az *Amíg a buszra várunk*. Sík Csaba volt akkor a felelős szerkesztő, aki művelt és intelligens

ember volt, de elég feudálisan gazdálkodott a kortárs magyar írókkal. A kiadó igazgatója, az ÁVH-tól átigazolt Kardos György után ő volt ott a második ember. Valószínű, hogy az *Elérhetetlen föld* körüli hercehurcák miatt kellett várnom, a kézirat elfogadása után jó másfél évig halasztódott a könyvem megjelenése, amit elég nehezen viseltem.

– Az *Elérhetetlen föld* című antológia és a *Kísérlet* című folyóirat körüli bonyodalmak máig kevéssé ismertek. Ön ott bábáskodott megjelenésüknél. Kérem, ossza meg velünk emlékeit.

– 1961-ben kerültem a Bölcsészkarra, ahol az első évben népművelés–magyar szakon Utassy Jóskaival és Oláh Jánossal csoporttársak voltunk. Aztán Utassy nem kapott aláírást valamiből, elment, dolgozott egy évig, majd visszajött, és az egy évvel alattunk járó Kiss Benedek csoporttársa lett, szintén népművelés szakon. Konczek Jóska, Győri László, Péntek Imre és Rózsa Bandi egy-két évvel fölöttünk jártak. Valamennyien kollégisták voltak, vidéki fiúk. János mellett Rózsa Bandi és Utassy is nagy szervező volt. Kovács Pista később érkezett az egyetemre, ő akkor került közénk, amikor már az antológiát szervezték a fiúk. 1962-ben Kiss Benedekék évfolyama *Mozdulók* címmel könyvmatos lapot indított az egyetemen, a KISZ Bizottság és az egyetemi alkotókör támogatásával a sokszorosítást is sikerült megoldaniuk. Ebben szerepeltünk először együtt szinte mindannyian. Ezt követte 1963-ban a *Napok* című könyvmatos, sokszorosított folyóirat, aminek én is szerkesztője voltam. Abból három szám jelent meg. Azután jött a *Tiszta szívvel*, amit

már nem a hallgatók kezdeményeztek, hanem a BTK KISZ Bizottsága. Bella István, Asperján György, Módos Péter és Sumonyi Zoltán voltak a szerkesztői. Tehát a hatvanas években ebben az egyetemi mikrovilágban elindultak az antológia- és folyóirat-szervezések. Úgy tűnhetett, hogy ez a mi generációnk mániája. Az egyetemen valamiféle külön időszámítás érvényesült, hiszen ez még az '56-os megtorlások időszaka volt, de egyben a kulturális élet újraszervezése is, amelynek során az új nemzedékekről nem akart tudomást venni a politika. Megkötötte a maga alkuját az idősebb generációk íróival, aminek eredményeként elindult az *Új Írás* című folyóirat. A fiatalok lapjaként, de fiatalokon nem az akkor indulókat, a huszonéveseket értették, mert mi még nem voltunk tényezők. Az volt a vélemény, hogy „Nem rólatok szól a mese”. Nem volt hol publikálnunk, ezért jelentkeztünk a bölcsészkaron sorra a könyvnyomatosok, a házi kiadványok, amelyekben a hangját próbálgatta a generáci-

ónk. A KISZ valahogy integrálni akarta a mozgolódó fiatalokat. De még ebből is konfliktus támadt. A KISZ-ben is, az MSZMP-ben is többféle, egymással küzdő irányzat volt. Amit az egyik még elvisejt, azt a másik már nem tűrte. Ebben az esetben is valamibe belekötött valaki, és három szám után befulladásztották a *Tiszta szívvel*. Ekkor, 1966-67-ben kezdődött az *Elérhetetlen föld* története, amely azonban alulról szerveződött. Oláh János és Utassy Jóska voltak a kezdeményezők. Engem is János hívott meg az antológiába, noha akkor már félbehagytam az egyetemet, és általános iskolában tanítottam, majd művelődési előadó lettem Tatabányán. Később én is feljártam néha a szerkesztői megbeszélésekre, érdekelt, hogy mi lesz a kézirataink sorsa. 1969-ben munkát kaptam Budapesten, visszaköltöztem a fővárosba, épp, amikor végre megjelent az *Elérhetetlen föld*. Sokfordulós mérkőzés volt ez: amikor a Magvető és a Szépirodalmi Kiadó is visszaadta a kéziratot, a fiúk elmentek vele

a minisztériumba, hogy magánkiadásra kérjenek engedélyt. Azt mondták, ha együtt lesz a kiadás költsége, akkor lehet róla szó. Már fölvevünk mindannyian 4000 Ft OTP-kölcsönt – ehhez is protekció kellett, mert ez akkor körülbelül két-háromhavi fizetésnek felelt meg –, amikor Utassy és Kovács Pista Kiss Ferenc irodalomtörténész segítségével elvitték Darvas Józsefhez a kéziratot. Darvas az Írószövetség elnöke volt, és váratlan fordulatként az ügy mellé állt. Így az Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó lett a könyv kiadója. Kivetettek ugyan az anyagból emlékeim szerint egy-egy Utassy és Oláh János verset, de betehettek helyettük másikat. Tehát még egy picit módosult a kötet, de sokat nem változtattak rajta. 1969. november 25-én jelent meg az antológia, akkor kellett elhoznunk a nyomdából. A terjesztést már nem vállalta a kiadó, ezt a feladatot ránk és a Fiatal Művészek Klubjára hárították. Márciusra elfogyott a 2000 példány. Az olvasóközönség szeretett minket, teltházás felolvasó-

Irodalmi esten (balról jobbra) Utassy Józseffel, Oláh Jánossal, Kovács Istvánnal, Péntek Imrével, 1977

estjeink voltak, de jóformán az egész irodalmi élet megharagudott. Olyan kompetenciát bizonyítottunk azzal, hogy a kiadók ellenére kiverekedtük a kötetet, amelyre szerintük nem volt alapunk. Rossz kritikák jelentek meg a Népszabadságban, az Észben, miközben égbe menesztették azt a másik két antológiát, az *Első éneket* és a *Költők egymás köztet*, amit a Magvető és a Szépirodalmi adott ki szintén 1969-ben, nagy sietve, néhány hónappal megelőzve az *Elérhetetlen földet*. Ma úgy látom már, hogy pirruszi győzelem volt a miénk. A mi generációnk emlékszik a történetünkre, de az utánunk következők átvették a hivatalos véleményt, velünk szemben határozták meg magukat, mondván, hogy tehetségtelen, akarnok társaság vagyunk, akik nem voltak képesek a hatalommal konszenzusra jutni. Ez utóbbi egyébként igaz.

A több éves küszködés utáni sikeren felbuzdulva, azonnal elkezdtünk szervezni egy generációs irodalmi folyóiratot. Az irodalom-szervezői munkák motorja főként Oláh János volt, a *Kísérlet* ötletét viszont a vajai múzeum igazgatója, Molnár Mátyás vetette fel. Úgy gondolta, hogy a Szabolcs-Szatmár Megyei Tanácsnál egyszerűen elintézhető egy rendszeresen megjelenő múzeumi értesítő engedélyeztetése, ami szolgálhatna irodalmi folyóiratként is, lehetne belőle nemzedéki periodika, hiszen a vajai múzeum alkotóházában sok fiatal költő, író megfordult. Ugyanakkor felmerült két Kárpát-medencei, nemzedéki antológia összeállítására is: egy próza- és egy versantológiát terveztünk. Kovács István és Oláh János járt Erdélyben és a Felvidéken, mind a kilencen jártunk Délvidéken, kialakult

a kapcsolatunk a kárpátaljai *Együtt* körével is. Egész addig szervezedtünk, amíg 1970 novemberében Nyíregyházán be nem tiltották, és a könyvtár sokszorosító üzemében rendőrileg le nem foglalták a *Kísérlet* első három számának kinyomtatott, bekötésre váró példányait. Ezzel megtorpant a lendületünk, és elkezdődött egy sok éves vesszőfutás egyrészt a *Kísérlet* újraindításáért, másrészt a miniket ért retorziók leküzdéséért, később már csak elviseléséért. Nem volt könnyű, hiszen nekem például 1978-ig, nyolc évig nem jelenhettem meg a második kötetem, és a folyóiratok sem közölték a verseimet. Utassy Jóska szintén ugyanezekben az években sújtották szilenciummal. Az én verseim kódoltabbak voltak, az *Amíg a buszra várunkat* nem lehetett volna a Nemzeti Múzeum lépcsőin elszavalni, mint Utassy Jóska *Zúg márciusát*, mégis ugyanúgy megkaptam a nyolc évi szilenciumot, mint ő.

– *Csak az antológiáért nem lennének érthetőek a következmények.*

– A *Kísérlet*ről évtizedekig nem esett szó. Pedig a tervezett folyóiratba szinte mindenkit, aki velünk egyszerre indult, és már felmutatott valamit, meghívtunk. Az első szám Juhász Ferenc köszöntő szavaival indult, a másodikban Voigt Vilmos írta a lapkezdőt. Mások mellett Bálint István, Donáth Péter, Kodolányi Gyula, Bereményi Géza, Kiss Anna, Petri György is szerepelt az első számokban. De a *Kísérletet* lefoglalták, és mi hosszú távra megbuktunk. Hosszabb-rövidebb időre legtöbb nemzedéktársunkkal megzavarodott a kapcsolatunk, azokkal is, akik a folyóiratban szerepeltek. Az *Elérhetetlen föld* megjelenésekor kifogásolták, hogy az antológia nem

képviseli a generációnkat, csak kilencen vagyunk benne, és hogy ez koncepció volt a részünkről, mert élcsapatot akartunk kreálni magunkból. A *Kísérlet*tel olyan generációs folyóiratot akartunk indítani, amelyekben mindenki szerepelhet, aki érdemes rá. Amikor betiltották, valószínű, mindenkit, aki írást adott bele, megkérdezték: „Tényleg azonosulsz ezekkel?” Nem gondolom, hogy súlyos dolog lenne, ha valaki ekkor már nem vállalt velünk közösséget, hiszen nem volt mód arra, hogy nyilvánosságra hozzuk, mi is történt. Fű alatt mindenki tudta, hogy nem sikerült. De sokakban ott motoszkálhatott, hogy: „Tudtam... én előre megmondtam, hogy úgysem lesz ebből semmi.”

– *Annak ellenére, hogy már indulásakor ennyi nehézséggel kellett szembenéznie, kiadós életművet sikerült megalkotni. Megjelent hat prózakötete, benne a kisregényeket tartalmazó Zöld vadon, majd három regénye: a hetvenes évek fiatalságának történetét felidéző Élőfilm, aztán az ötvenes években játszódó Lyukak az osztálykönyvben és az 1956-os történetet elbeszélő Levelek haza című, amely 1989-ben és '90-ben két kiadást is megért, 33 ezer példányban fogyott el, elnyerte az IBBY Év könyve-díját, és amelynek új kiadása, ha jól tudom, most van előkészületben. Gyermekkönyvei sorát a Csutkajutka meséi indították el 1983-ban, és tavaly vehettük kézbe új, bővített kiadását Rényi Krisztina emlékezetesen szép akvarelljeivel. Szintén két kiadást ért meg eddig a Kivala Palkó Nemlehetországban című meseregénye is, amelynek gyönyörű illusztrációi Berki Viola keze munkáját dicsérik, és amelynek 1999-ben német*

fordítása is megjelent. Említhetem öt drámáját egybegyűjtő, A két egyforma királyfi című könyvét is, és a még kötetben meg sem jelent mese- és hangjátékait, amelyek többször elhangzottak a rádióban.

De most még új könyvéről, az Ajánlott énekek című verseskötetről kérdezném, amely ötvenöt év liráját és hét kötetének verseit fogja egybe. Ami az olvasónak azonnal feltűnik, hogy szinte ön-életrajzszerűen személyes hangvételű és nagyon egységes ez az ötszáz oldalas kötet. Noha ma már ritkán használja a hetvenes években írt verseire jellemző abszurd vagy avantgarde megoldásokat, a versek alanya és a költői szemlélet nyilvánvalóan azonos az abszurdokban és a dalszerű vagy éppen gondolati versekben, végig a legkülönbözőbb versmegoldásokban is.

– Valószínű, hogy az ember nem bújik ki a saját bőréből, akkor sem, ha verset ír. Másrészt ez indulásom óta, mondhatni, ars poetica-szerű szándékom is. Valamikor, nagyon fiatalon arra döbentem rá, hogy semmiben sem lehetek bizonyos, legfeljebb a saját szándékaimban, érzelmeimben, gondolataimban. Az író felelőssége pedig legalábbis számomra abban is áll, hogy semmi olyasmit ne vessen papírra, aminek az igazságáról nincs meggyőződve, ami saját maga számára nem száz százalékosan bizonyos. Pedig Petőfi azt írja, hogy „Ha nem tudsz mást, mint eldalolni / Saját fájdalmad s örömed: / Nincs rád szüksége a világnak, / S azért a szent fát félretedd.” Hát akkor választhatja-e az ember költészete, írásai tárgyának „saját fájdalmát, örömet”? Még ha erre a „nem” lenne is a helyes válasz, én akkor sem választottam mást. Fontosabbnak

Jánossal, 1983

érzem, hogy ha nem is a világnak, de legalább magamnak, mint egyetlen biztos olvasómnak arról írok, amiről meg vagyok győződve. Egyfajta pszichológiai realizmusban gondolkodtam, akár versről, akár prózáról legyen is szó. Azóta már nem használok ilyen átfogó definíciókat, és azt is beláttam, hogy az író soha nem tud megállni annál, ami valamikor valóban megtörtént, mert nem hord magánál bekapcsolt magnetofont, hogy mindent úgy rögzítsen, ahogy elhangzik. De a történet belső hitelességét máig nagyon fontos szempontnak tartom. Mint ahogy azt is, hogy közvetítsenek az írásaim, a verseim egy koherens világlátást, annyira, hogy az esetleges olvasóm egy idő után már maga is tudja az én szememmel látni a világot, tudja, hogy én mit mondanék arra, ami épp megtörténik velem, amit éppen érez vagy gondol. Még akkor is, ha nem ért egyet velem.

– Feltűnően hiányzik verseiből a divatos „szöveggyártás”, a l'art pour l'art, a vers a versért, a szöveg a szövegért. Mintha csak akkor írta, ha muszáj.

– Tolsztoj mondta, hogy „Csak akkor szabad írni, ha nem lehet nem írni.” Tehát, ha muszáj. Per-

sze mindenki más alkat, mindenkinek máshol és máskor kezdődik az a bizonyos „nem lehet nem írni”, az írni muszáj. De nekem is vannak hiányérzeteim, különösen a gyerekversek és a mesék területén. Életem során sok mindenbe belefogtam, és amibe belefogtam, azt csak nagyon nehezen tudom abbahagyni, nehezen tudok egyes tevékenységeimtől búcsút venni, megszabadulni, legyen az a könyvkiadás, szerkesztés, az irodalomszervezés, vagy akár a családi, a házi munka. Így hát mindig mindenre kevés időm jut, az írásban is nagyok az adósságaim. Sok befejezetlen kézirat maradt eddig fiókban, akár versről, akár prózáról beszélünk. Az idő pedig elszaladt. Ezért igyekszem az utóbbi években legalább azt egybegyűjteni és letenni az irodalmi nyilvánosság asztalára, ami elkészült. A közeljövő feladata novelláim, kisregényeim, drámáim, esszéim egybegyűjtött kiadása. De a korábbi évtizedekben megjelent regényeim új kiadását is igyekszem előkészíteni, hogy a befejezetlenek befejezéséről és a még papírra sem vetettek megírásáról már ne is beszéljünk.

Mohácsi János